

teresoowań, poznawanie egzotycznych krajów i kultur; kontakty międzyludzkie w małych grupach przyjaciół i w kręgu rodziny (z jednej strony w celu unikania samotności a z drugiej – w celu przezwyciężania anonimowości charakterystycznej dla dużej masy ludzi w wielkich aglomeracjach (s. 251). W analizie poznawczej interesujący aspekt stanowi prezentacja inicjatyw proekologicznych w hotelarstwie, m.in. w zakresie wykorzystania światła łazienkowego, artykułów toaletowych, wykorzystywania naczyń szklanych, ceramicznych, metalowych a nie tzw. jednorazówek.

W refleksji poznawczej stwierdza się, że do najbardziej przekonujących metod przekazywania turystom informacji środowiskowej służącej kształtowaniu ich postaw ekologicznych należą tradycyjne przewodniki turystyczne i katalogi biur podróży, biura informacji turystycznej, Internet i inne media, agenci turystyczni, a także broszury informacyjne na terenie obiektów kwaterekowych i atrakcji turystycznych.

Całościowy ogląd refleksyjny rozpoznawanych i prezentowanych kwestii ekologicznych zawarto w zakończeniu książki; podkreśla się tu m.in., że postępująca degradacja środowiska naturalnego stanowi zagrożenie dla zdrowia i życia ludzkiego, a także dla dalszego rozwoju społeczeństw. Ze względu na jedność środowiska naturalnego istniejące zagrożenia ekologiczne wymagają rozwiązań społeczno-politycznych o charakterze globalnym.

Integralną część studium poznawczego stanowią też bibliografia oraz aneks, w którym załączono formularze ankiet wykorzystanych w przeprowadzonych badaniach, zbiorcze wyniki uzyskane tych badaniach oraz materiały i dokumenty dotyczące strategii rozwoju turystyki w Polsce i świecie.

Generalnie książka zasługuje na dużą uwagę zarówno specjalistów, decydentów politycznych w zakresie kształtowania polityki ekologicznej, jak szerokiego kręgu odbiorców, a w tym młodzieży akademickiej.

Andrzej Chodubski

Podstawowe kategorie polityki, red. Stefan Opara, Danuta Radziszewska-Szczepaniak, Arkadiusz Żukowski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 2006, ss. 397.

Wciąż politologia poddawana jest surowej ocenie, a w tym nierzadko prezentują ją przedstawiciele pokrewnych dyscyplin poznania naukowo-badawczego. Stawia się jej przede wszystkim zarzut nadgorliwego włączania się w usługi ideologiczno-polityczne, a w tym zwłaszcza uleganie naciskom mediów i komentowanie stojącej się rzeczywistości społeczno-politycznej. Podkreśla się liczne słabości dyscypliny, mającej swą dość długą tradycję: ubogi zakres badań empirycznych, dominację perspektywy potocznego doświadczenia społecznego, bezpośrednią ingerencję motywacji ideologiczno-politycznych w proces badawczy, co dotyczy zwłaszcza dziejów najnowszych. W szerszym oglądzie politologii krytyczny jest ogląd struktury teoretyczno-metodologicznej badań, jak też zakresu badań politologicznych oraz wartości poznawczej dotychczasowych objaśnień rzeczywistości politycznej. Zwraca się uwagę na ujawniającą się preferencję tematów badawczych, z jednej strony ujawnia się apologetyka określonych zjawisk i procesów życia politycznego, a w tym rzeczywistości przemian ustrojowych, z drugiej zaś, powszechne są uniki tematyczne, selekcja materiałów faktograficznych na rzecz jednostronnego oglądu rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej.

W poznaniu politologicznym ujawnia się prymat ładu deskryptywnego nad eksplanacyjnym i predyktywnym. Z punktu widzenia tzw. ideału politologii nowoczesnej po powołaniu tej dyscypliny jest dostarczenie wiedzy teoretycznej, która pozwala rozumieć życie polityczne, drogą interpretacji humanistycznej objaśniać zjawiska i procesy oraz przewidywać ich rozwój czy też inne kształtowanie się. W poznaniu badawczym, z punktu widzenia metodologii szczególnie rola przypada kwestiom pojęciowym. Problem ten został podniesiony w prezentowanym opracowaniu, przygotowanym przez środowisko politologiczne z Olsztyna.

W słowie wstępnym zauważają, że młodość politologii jako odrębnej dyscypliny naukowej sprawia, że chociaż istnieją tzw. minima programowe określone przez Ministerstwo i kontrolowane przez Państwową Komisję Akredytacyjną,

to pełna standaryzacja programów dydaktycznych i podręczników jest kwestią przyszłości. Obecnie widać ogromną różnorodność w rozumieniu kluczowych zagadnień i pojęć tej dyscypliny, rozmaitość autorskich programów wykładów i ćwiczeń. Edukacja wymaga jednak wydobycia znaczeń i kategorii podstawowych, zakreślenia ram ich wieloznaczności, ukazywania wzajemnych powiązań w systemie wiedzy politologicznej; tym właśnie celom służyć ma prezentowane opracowanie. Wskazuje się, że nie ma ono aspiracji encyklopedycznych, nie obejmuje zatem wszystkich ważnych pojęć, nie ukazuje też historycznej głębi interpretowanych kategorii; jest raczej próbą ukazania wiadomości elementarnych, przydatnych jako ekwipunek intelektualny każdego politologa, polityka czy aktywnego społecznie obywatela.

Opracowanie składa się z czterech części, zatytułowanych kolejno: I. Polityka i jej odmiany; II. Uwarunkowania polityki; III. Instrumenty polityki; IV. Idee i ideologie. W części pierwszej zaprezentowano hasła: 1. Pojęcie polityki; 2. Polityka a sprzeczności i konflikty społeczne; 3. Interesy i wartości polityczne; 4. Polityka społeczna; 5. Polityka gospodarcza; 6. Polityka zagraniczna; 7. Polityka bezpieczeństwa; 8. Geopolityka. W części drugiej wyodrębniono hasła: 1. Cywilizacja; 2. Kultura; 3. Religia a polityka; 4. Fundamentalizm religijny; 5. Moralność w polityce; 6. Kultura polityczna; 7. Globalizacja; 8. Globalne zagrożenia; 9. Transformacja; 10. Procesy integracyjne; 11. Regionalizm. W części trzeciej zaś – 1. Państwo; 2. Ustrój państwa; 3. Prawo; 4. Władza; 5. Społeczeństwo obywatelskie; 6. Ruchy polityczne, partie i stowarzyszenia; 7. System polityczny; 8. Wybory; 9. Media a polityka; 10. Komunikowanie polityczne. W czwartej – 1. Ideologia; 2. Utopia; 3. Demokracja: współczesne dylematy, 4. Samorządność, 5. Prawa człowieka, 6. Lewica – prawica, 7. Anarchizm, 8. Ekologizm; 9. Feminizm; 10. Katolicka nauka społeczna; 11. Komunizm; 12. Konserwatyzm; 13. Liberalizm; 14. Panslawizm; 15. Socjalizm.

Prezentację poszczególnych zagadnień poprzedza „Wprowadzenie” zatytułowane „Politologia jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia – zarys problematyki”. Prof. Arkadiusz Żukowski odwołując się do najnowszej literatury przedmiotu zarówno polskiej, jak i zachodnioeuropejskich, a w tym amerykańskiej wskazuje kwestie

dyskusyjne ujawniające się w oglądzie politologii jako dyscypliny naukowej. W syntetycznym zarysie przedstawił kwestie: 1. Politologia a nauki społeczne; 2. Politologia a kwestie terminologiczne; 3. Definicje politologii; 4. Cele i zadania politologii; 5. Prekursorzy politologii; 6. Geneza politologii jako dyscypliny naukowej i jej rozwój organizacyjno-instytucjonalny na świecie; 7. Geneza i rozwój politologii w Polsce; 8. Obszar badawczy politologii; 9. Szkoły badawcze politologii; 10. Bariery i granice politologii; 11. Dydaktyka na kierunku politologia.

Wskazując na różne ujęcia, interpretacje dotyczące powołania, istoty, zadań i celów badań politologicznych, zauważa się też, że nieodosobnione są głosy kwestionujące uznanie politologii za dyscyplinę naukową; wskazuje się, że dotychczas nie wypracowała ona własnej i jej tylko właściwej metody badawczej; sytuacja ta wynika, m.in. ze zróżnicowania przedmiotu badawczego; politologię określa się także jako dyscyplinę naukową o niesamodzielnym i kompilacyjnym charakterze; uważa się ją za dyscyplinę naukową wielce eklektyczną, co w dużej części wynika z genezy politologii (s. 16–17).

Podkreślając tzw. słabe ogniwa politologii zauważa się, że w praktyce życia kulturowego cieszy się ona dużym zainteresowaniem edukacyjnym; bycie politologiem przynosi niejednokrotnie splendor i popularność; dlatego nierzadko socjologowie, psychologowie, historycy określają się mianem politologów, zwłaszcza w sytuacjach medialnych; rzeczywistość ta jest zwłaszcza czytelna w ładzie zachodnioeuropejskim.

Wśród wyzwań politologii podkreśla się jej kształtowaniu tożsamości potrzebę wykorzystania modeli i koncepcji teoretycznych, które mogłyby być zastosowane w praktycznym rozwiązywaniu problemów politycznych (s. 37).

Rozważania, wskazania charakteryzujące politologię i kierunki jej rozwiązania już osadzone w bogatej warstwie literatury przedmiotu zarówno w charakterze erudycyjnym, jak i komparatystycznym.

W charakterystyce polityki i jej odmian dostarcza się podstawowej wiedzy faktograficznej, ujętej w formie wykładu akademickiego. Zauważa się, że objawem młodości politologii jest spory „rozgardiasz pojęciowy”, także w kwestiach fundamentalnych. Często nawet w renomowanych podręcznikach i leksykonach trudno znaleźć jasną

odpowieź na proste pytanie: co to jest polityka? jeden z najnowszych i popularnych podręczników amerykańskich Michaela Roskina, Roberta Corda, Jamesa Medeirosa i Waltera Jonesa *Political Science. An Introduction* (wyd. amerykańskie 1997, wyd. polskie, pt. *Wprowadzenie do nauk politycznych*, Poznań 2001) – po prostu pomija odpowiedź na pytanie. Także w podręczniku Stephena D. Tansey'a *Politics: The Basics* (wyd. amerykańskie 1995, wyd. polskie, pt. *Nauki polityczne*, Poznań 1997) widoczna jest spora bezradność pojęciowa. Zamiast określenia polityki autor przedstawia specjalną tabelę „definicji”; widoczne są w tym zakresie wieloznaczne aforyzmy; nie są to „definicje” (s. 41).

Wskazują na różne podejścia, opcje, kryteria objaśniające istotę polityki, przyjmuje się, że jest to dążenie do realizacji celów społecznych z wykorzystaniem (lub dążeniem do wykorzystania) instrumentów i autorytetu państwa (s. 45). Współcześnie jednak w warunkach tworzenia się globalnego społeczeństwa obywatelskiego i ta definicja wydaje się dyskusyjna, jako że instytucja państwa ulega ważkim przeobrażeniom, zwłaszcza w sytuacji wysokiego upodmiotowienia jednostki jako fundamentalnego podmiotu życia politycznego; ujawnia się odchodzenie od modelu państwa represyjnego na rzecz partycypatywności kulturowo-cywilizacyjnej jednostki, a w tym w życiu politycznym. Definicja ta nie jest też przekonywująca z punktu widzenia analizy kształtowania się nowego ładu międzynarodowego.

Proces kształtowania wartości politycznych podkreśla znaczenie wychowania. Zauważa się przy tym, że słabościom wychowania obywatelskiego i fasadowej demokracji towarzyszy rozległy woluntaryzm kadrowy (s. 57).

Prezentując zagadnienie polityki społecznej podkreśla się, że współcześnie termin ten bywa używany w dwóch znaczeniach. W pierwszym służy on do określania dyscypliny naukowej, której przedmiotem są tzw. kwestie społeczne, takie, jak: ubóstwo, bezrobocie, patologie, niepełnosprawność, migracje, zdrowie, starzenie demograficzne ludności itp.; w drugim znaczeniu polityka społeczna służy do nazwania działalności rządu i innych podmiotów działających na rzecz grup ekonomicznie najsłabszych (s. 67). W prezentacji zagadnienia zwraca się uwagę na dwa zasadniczo różniące się podejścia do polityki społecznej, a zwłaszcza dotyczące rozwiązania

kwestii społecznych; jedno z nich ma charakter liberalny, drugie opiekuńczy; pierwsze z pojęć charakteryzuje postawa egoistyczna, drugie – altruistyczna. W sytuacji kształtowania się ładu partycypatywnego jednostki w życiu kulturowo-cywilizacyjnym pozostawia się rozwiązywanie kwestii społecznych jednostce. Tworzący się ład dwubiegunowy życia kulturowego sytuuje się na jednym biegunie ludzie przedsiębiorczych, bogatych osiągających sukcesy w życiu publicznym, na drugim zaś – „zagubionych” w tempie przemian kulturowo-cywilizacyjnych, biednych, wykluczonych.

Prezentując politykę bezpieczeństwa wskazuje się, że powszechna jest świadomość, że rzeczywistość coraz bardziej się komplikuje, że rodzi się więcej napięć, przybywa zmiennych, których oddziaływania nie da się w pełni przewidzieć. Jedną z poważniejszych sprzeczności współczesnej cywilizacji polega na tym, że maleją możliwości organizowania, opanowania i kontrolowania procesów rozwojowych, a jednocześnie – jak nigdy wcześniej – konieczne jest tworzenie mechanizmów regulacyjnych. Nie można bowiem polegać na samych tylko, wykształconych ewolucyjnie mechanizmach samoregulacji i samoprzeobrażeń. Na początku XXI w. ludzkość znalazła się po raz kolejny w punkcie zwrotnym. Następują gruntowne zmiany systemowe, obejmujące wszystkie sfery życia jednostek, społeczeństw i państw – w tym dziedzinę szeroko pojętego bezpieczeństwa osobistego i strukturalnego (s. 96).

Uznając pojęcia odnoszące się do ładu generującego i stymulującego dostarcza się wiedzy o ogólnych zjawiskach kulturowo-cywilizacyjnych, jak religia, unifikacja, moralność, zagrożenia. Podkreśla się wagę funkcji tych zjawisk, m.in. na powołanie integracyjne, socjalizacyjne, identyfikacyjne. W analizie, jak i syntezie dużą wagę autorzy przywiązują do oglądu zjawisk i procesów z punktu widzenia socjologii polityki, a w tym do interpretacji ujawniających się na gruncie nauki Stanów Zjednoczonych. Istotny aspekt poznania stanowi wyjaśnienie etymologiczne poszczególnych pojęć, odwołanie się do praktyki ich stosowania w procesie dziejowym oraz współczesnych przewartościowań, powodowanych kształtowaniem się nowego ładu cywilizacyjnego, który generują przede wszystkim postęp naukowo-techniczny, nowoczesna edukacja, kształtujące się rozwiązania prawne o zasięgu międzyna-

rodowym, oraz nowy typ człowieka, tj. model ponowoczesny.

Porządkując wiedzę o poszczególnych zjawiskach prezentuje się podstawowe prawidłowości ujawniające się w ich ładzie praktycznym, np. charakteryzując kulturę wymienia się najistotniejsze współczesne wartości i stany psychospołeczne jako typowe dla Polaków: 1. rodzina, rodzinność, dom; 2. wspólnotowość, poczucie wspólnoty; 3. umiłowanie dziecka i ważna rola kobiety; 4. wrażliwość na wartości transcendentne i na *sacrum*, religijność; 5. irracjonalizm, uczuciowość, romantyzm; 6. wewnętrzna wolność, osobista godność, honor, indywidualizm; 7. zdolność przebaczenia, brak mściwości i okrucieństwa; 8. godność, towarzyskość, hojność; 9. gotowość do poświęceń i ofiary, poczucie służby; 10. umiłowanie wolności, patriotyzm; 11. optymizm, nadzieja wbrew nadziei; 12. otwartość na inne kultury, tolerancja, uniwersalizm; 13. szacunek dla pracy twórczej; 14. demokracja, obywatelskość i krytycyzm wobec władzy (s. 137). Podobnie też porządkuje się wiedzę dotyczącą kultury politycznej. Podstawowe źródła instytucjonalne ją kształtujące to: rodzina, szkoła, partie polityczne, liderzy opinii publicznej, parlament, samorząd terytorialny, środki masowego przekazu, organizacje związkowe, organizacje religijne (s. 166).

W analizie słusznie podkreśla się sferę idei i praktyki. Pierwsza jest rozważaniem teoretycznym, zorientowanym na tworzenie modeli, wzorów, paradygmatów; jest ona przedmiotem dociekań naukowo-badawczych oraz często ich wytworem. Praktyka zaś jest zarówno przedmiotem uwagi poznawczej, jak i polem konfrontacji różnych rozważań, stosowania w ładzie społeczno-politycznym; jest odbiciem norm, wartości, wzorów zachowań w działaniu jednostek oraz funkcjonowaniu kulturowo-cywilizacyjnym społeczeństwa jako całości.

Podnosząc problem współczesnych zagrożeń dla ludzkości konfrontuje się wyzwania z praktyką życia kulturowo-cywilizacyjnego; podkreśla się, że ludzie coraz częściej uświadamiają sobie, że umiędzynarodwienie różnych stref życia społecznego i gospodarczego, w powiązaniu z rewolucją naukowo-techniczną, zwłaszcza w dziedzinie informatyki i biotechnologii, prowadzi do powstania jakościowo nowej rzeczywistości. Podstawową kategorią jawi się obecnie współzależność. Coś, co się dzieje tam – często daleko od Europy

– ma niekiedy błyskawiczny wpływ na nas. Naturalnie dzieje się też odwrotnie (s. 179). W ładzie egzemplifikacyjnym przywołuje się sześć obszarów, tj. 1. Problemy demograficzne i żywnościowe; 2. Surowce i energia; 3. Ochrona środowiska; 4. Dysproporcje rozwojowe, bieda i wykluczenie społeczne; 5. Wojny i rozprzestrzenianie broni jądrowej; 6. Zderzenie czy dialog cywilizacji. Podkreśla się przy tym, że traktowanie zderzenia cywilizacji jako nieuchronnego byłoby swoiście porównywalne z przygotowaniem się na inny wariant najgorszego scenariusza dla ludzkości, skutkach zbliżonych do katastrofy nuklearnej. Tymczasem realną, rzeczywistą alternatywą dla owego „zderzenia” jawi się dialog cywilizacyjny – międzykulturowy i międzyreligijny (s. 188).

Wśród instrumentów polityki wymienia się i charakteryzuje podstawowe instytucje polityczne, tj. podmioty generujące i stymulujące współczesne życie społeczno-polityczne. W analizie łączy się doświadczenie dziedzictwa przeszłości z wyzwaniami teraźniejszości; eksponuje się cele, zadania oraz istotę i powołanie poszczególnych instytucji dla organizacji życia politycznego. W istotnej mierze prezentacja poszczególnych pojęć ma charakter porządkujący wiedzę, propedeutyczny w edukacji akademickiej; w opracowaniu ich posłużono się najnowszymi ustaleniami badawczymi oraz prezentacyjnymi w wymiarze dydaktycznym; zabieg ten jest istotny z punktu widzenia przewartościującego oglądu wiedzy politologicznej.

W prezentacji pojęć na podkreślenie zasługuje próba systemowego oglądu definiowanej rzeczywistości, przy czym zjawiskiem częstym jest ujawnianie się różnorodności definicyjnej. Pojęcia inaczej postrzegane są w recepcji powszechnej, inaczej przez przedstawicieli różnych dyscyplin zwłaszcza w ich postrzeganiu normatywnym (prawniczym) oraz psychologiczno-socjologicznym i politologicznym, które nierzadko wyrastają na bazie praktyki społeczno-politycznej; jednym z pojęć rodzących kontrowersje definicyjne jest „społeczeństwo obywatelskie”; nadaje się mu znaczenie wąskie, szerokie, pozytywne, negatywne, normatywne, potoczne, naukowe, popularne itp. Podobnie też duża dyskusyjność ujawnia się w odniesieniu np. do „grupy interesu”, „marketingu politycznego”, „aktorów politycznych”.

Charakteryzując problem mediów i polityki podniesiono problem „odpowiedzialności spo-

łecznej”; wskazano przy tym na nadmierną konsekwencję środków masowej komunikacji w rękach niewielkiej grupy właścicieli, co pozwala im selekcjonować informacje docierające do odbiorców, jak też wypieranie informacji przez rozrywkę i sensacje (zjawisko to nosi miano infotainment), wykorzystywanie podatności ludzi na manipulację, działania propagandowe, demagogię, łatwe wprowadzanie odbiorcy w błąd.

W części czwartej opracowania pojęć skoncentrowano się na tzw. rzeczywistości „miękkiej”. Podjęto zagadnienia dotyczące systemów wartości znaczeń, norm i reguł, form dyskursu, mentalności zbiorowej, świadomości przemian społeczno-politycznej. Odwołując się do podstawowej literatury przedmiotu, a w tym o charakterze przewodnikowym, leksykonowym, akademickim, porządkuje się wiedzę o podstawowych pojęciach charakteryzujących idee i ideologie. Podkreśla się przy tym ujawniające się w tej sferze tzw. słabości interpretacyjne, np. tendencję do upraszczania rzeczywistości oraz ujmowania jej w formie prostych dwubiegunowych relacji (prawda – fałsz, dobro – zło, przyjaciel – wróg), skłonność do absolutyzacji i traktowania własnych twierdzeń jako jedynych, ostatecznych i doskonałych oraz związana z tym „odporność” na dyskusję czy krytykę (s. 297).

Wskazując na pozytywne, jak i negatywne odniesienia wielu idei do współczesnej praktyki kulturowo-cywilizacyjnej akcentuje się potrzebę pragmatyzmu politycznego, np. charakteryzując „demokrację” wskazuje się jej „wyższość” nad innymi systemami politycznymi; wymienia się m.in.: a) gwarancje obywatelskie dla lepszego rozwoju jednostki oraz pełniejszej realizacji jej osobowych i wspólnotowych aspiracji; b) poszerzenie sfery wolnościowej; c) materialne i duchowe podnoszenie poziomu życia; d) podejście wolnorynkowe, decydujące o rozwoju technologiczno-cywilizacyjnym; e) dominujące nastawienie na dyplomatyczne rozwiązywanie sporów i tym samym unikanie konfliktów zbrojnych (s. 204).

Wciąż dyskusyjne jest pojęcie „samorządność”. Oznacza ono podstawową formę decentralizacji państwa; nie ma jednak zgodności dotyczącej jej miejsca w systemie politycznym, jak też kompetencji jej podmiotów (organów). Utrzymuje się nierzadko, że przedmiotem samorządności nie powinna być władza (rządzenie), a jedynie administracja (zarządzanie) państwowa, a zatem wła-

ściwa jest siatka pojęciowa nie „samorząd” lecz „samozarząd” (s. 312–313). Dyskusyjność też budzi problem legitymizacji samorządu terytorialnego. W prezentacji pojęcia zwrócono uwagę na kwestie: samorząd a autonomia, federalizm a subsydiarność, samorząd i demokracja.

Z punktu widzenia polskiej kultury politycznej na uwagę zasługuje analiza pojęć „lewica” – „prawica”. Dostarcza się uporządkowanej wiedzy o kategoriach oraz ich cechach charakterystycznych oraz egzemplifikuje się polskim modelem tej rzeczywistości. Zauważa się, że aktorzy sceny politycznej często „etykietują” swych przeciwników tymi pojęciami, „ustanawiają” ich, dla wygody walki, w określonym miejscu linii lewica – prawica; w ten sposób adwersarze mogą, wbrew swoim intencjom, być zaliczani do skrajnej prawicy lub lewicy.

Wśród nowych idei i koncepcji społeczno-politycznych dużą nośność współcześnie mają: eklogizm, feminizm; zarysowano je w ładzie porządkującym, tj. wyjaśniając kwestie definicyjne, klasyfikując w ładzie organizacji i ruchów społeczno-politycznych, objaśniając źródła i przyczyny współczesnego poziomu rozwoju, a także predyktownie ujawniając kierunek dalszego rozwoju w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych.

Na uwagę zasługują też prezentacje najnośniejszych myśli politycznych współczesności, które z dużą siłą podnoszono i urzeczywistniano po II wojnie światowej; wśród nich wciąż nośna jest katolicka nauka społeczna, konserwatyzm, liberalizm, a nadto panslawizm, który jest ideą, która jest świadomie zapomniana z jednej strony, z drugiej zaś – budzi wciąż intelektualne zainteresowanie; podejmuje się próby wskazania miejsca Polski między Wschodem i Zachodem. Wschód osadzony jest w ładzie słowiańskim, co ujawnia się m.in. w dziedzictwie przeszłości kultury politycznej. Zachód jest pojmowany jako otwartość Polaków na znaki kultury i cywilizacji zachodnioeuropejskiej, co czytelne jest zwłaszcza w organizacji życia wyznaniowego, edukacyjnego, sądownictwa, osadnictwa, kulturze materialnej (architekturze świątyni). Panslawizm nie jest historyczną ideą, myślą społeczno-polityczną, ale też wartością ujawnianą intelektualnie i istotną z punktu widzenia przemian globalnych, rozwoju regionalizmu, nowych wyzwań integracji europejskiej itp.

Prezentowane opracowanie jest istotnym osiągnięciem w zakresie porządkowania wiedzy politologicznej; jest ono jednak dziełem zbiorowym, zawiera zatem – co jest naturalne – wiele ujęć i interpretacji; ujawniają się w nim różne style i sposoby widzenia problemów. Mimo szczytnego założenia – skupienia się na interpretacji z punktu widzenia metodologii politologii, zauważa się posługiwanie się w dużej mierze literaturą prawa, socjologii. Ujawnia się w tym w pełni stan rozwoju politologii jako dyscypliny *in statu nascendi*, pełnej pojęciowej wieloznaczności, korzystania w dużej mierze z dorobku innych dyscyplin naukowych, pokrewnych politologii ze względu na przedmiot zainteresowań.

Ogólnie opracowanie zasługuje na dużą uwagę, zwłaszcza w procesie edukacji akademickiej.

Andrzej Chodubski

Populizm na przełomie XX i XXI wieku. Panaceum czy pułapka dla współczesnych społeczeństw, red. Maria Marczevska-Rytko, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006, ss. 250.

W ostatnim czasie na rynku wydawniczym pojawiła się ciekawa pozycja poświęcona zagadnieniu populizmu we współczesnej polityce. Z całą pewnością szczególną uwagę należy poświęcić właśnie tej książce. Po pierwsze wpisuje się ona doskonale w istniejącą już bibliografię, trzeba tu chociażby wspomnieć o pracy pod redakcją Ryszarda Markowskiego pt. *Populizm a demokracja*, czy też książce autorstwa Joanny Dzwonczyk zatytułowanej *Populistyczne tendencje w społeczeństwie postsocjalistycznym*. Po drugie zaś omawiana pozycja daje czytelnikowi znacznie szerszy obraz.

Redaktorem naukowym recenzowanego tomu jest dr hab., profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie Maria Marczevska-Rytko, autorka i redaktor naukowy wielu prac, rozpraw naukowych oraz artykułów publikowanych zarówno w Polsce, jak i zagranicą. W szczególności należy wskazać na najważniejsze w jej dorobku naukowym prace, a mianowicie: *Populizm. Z teorii i praktyki politycznej w Ameryce Łacińskiej*, czy też *Populizm. Teoria i praktyka, Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce*.

Wśród głównych kierunków zainteresowań Marii Marczevskiej-Rytko znajdują się zagadnienia z zakresu historii myśli politycznej, religii i związków wyznaniowych, ruchów i systemów politycznych oraz stosunków międzynarodowych.

Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu populizm stanowi zachowanie polityczne polegające na głoszeniu tych poglądów, które są obecnie najbardziej popularne w danej grupie społecznej, poglądów dzięki którym można zdobyć większą popularność, bez konieczności analizowania ich sensu oraz zastanawiania się nad realnymi możliwościami i rzeczywistymi skutkami wprowadzenia ich w czyn. Wielokrotnie populizm przybiera formę „przypodobania się społeczeństwu, wyborcom poprzez krytykowanie ekipy rządzącej.

Do typowych przykładów populizmu obecnego na współczesnej scenie politycznej, zwłaszcza podczas kampanii wyborczej, zaliczyć należy: jednoczesne głoszenie konieczności obniżenia podatków, przy jednoczesnym zapewnieniu wzrostu wydatków na opiekę socjalną, bez zastanawiania się jak w tej sytuacji zrównoważyć wydatki budżetowe.

W debacie politycznej „populizm” jest często używanym epitetem, który ma mającym zdyskredytować poglądy i działania przeciwników politycznych. Należy podkreślić, że właśnie tego powodu, w zależności od posiadanych poglądów i sympatii za „populistyczne” można uznać różne, często zupełnie odmiennie poglądy i ugrupowania.

Należy wskazać, że popularność populistów zależy od wielu czynników, m.in. poziomu aktywizacji politycznej społeczeństwa, jak również rozkładu wykształcenia. W rozwiniętym społeczeństwie obywatelskim populisci w niewielkim stopniu mają możliwość realnego wpływu na kształtowaną politykę.

Recenzowana praca pt. *Populizm na przełomie XX i XXI wieku. Panaceum czy pułapka dla współczesnych społeczeństw* stara się odpowiedzieć na następujące pytanie: czy populizm stanowi pułapkę dla współczesnych społeczeństw, czy też może być postrzegany jako próba uczulenia rządzących na problemy, z którymi nie radzą sobie współczesne demokracje liberalne. Autorzy artykułów zamieszczonych w omawianym tomie zastanawiają się również czy populizm stanowi zagrożenie dla demokracji czy też jej uzupełnienie.